

Mzda, za kterou se dá žít

Povědomí o tom, že mzdy a platy jsou u nás nízké, je v posledních letech zejména díky úsilí odborů již poměrně rozšířené. Doposud však chyběl způsob jak lépe popsat, co přesně to z perspektivy zaměstnanců znamená. Nový nástroj tzv. minimální důstojné mzdy nyní odhaluje, že podstatná část lidí u nás má i přes to, že normálně chodí do práce, obtíže pokrýt běžné výdaje. To umožňuje stav věcí ohledně výše českých mezd zase o něco lépe uchopit a nástroj tak může být užitečný i pro odbory při boji za jejich další navyšování.

Pracující chudoba

Když se koncem minulého roku vyjednávalo o zvyšování minimální mzdy, otázka, zda se za diskutované částky vůbec dá slušně vyžít, nehrála skoro žádnou roli. Podobně jako ji většinou nehráje, když se zveřejňují aktuální částky průměrné nebo mediánové mzdy – u těch se obvykle jen dozvíme, o kolik stouply od minule či jak si stojíme v evropském srovnání (nic moc). V tom si sice výtečně vedeme, když jde o tzv. relativní příjmovou chudobu – jenže ani to, poněkud překvapivě, neříká nic o tom, jaké části pracujících (ne)stačí jejich příjem na pokrytí výdajů na život. Vyčísluje se zde pouze, kolik lidí vydělává méně než 60 procent mediánové mzdy. V příjmově (nikoli majetkově) relativně rovnostářském Česku je tento podíl sice opravdu poměrně nízký, o skutečném materiálním zajištění kohokoli to ale vypovídá vůbec nic. Další statistické nástroje, které máme k dispozici k měření chudoby, postihují jen největší materiální strádání, neumějí už ale zachytit subtilnější ekonomickou nejistotu.

Tu přitom zažívá mnoho lidí pracujících na plný úvazek, kteří ze svého příjmu sice možná pokryjí to nejzákladnější, mají ale už problém zaplatit další běžné nebo nečekané výdaje. Tento stav se nazývá pracující chudoba. Například pečovatelka Anna líčí svou situaci takto: „S manžer-

lem si oba nosíme do práce obědy z domova a na konci měsíce z výplaty nespóříme stejně vůbec nic. Pokud rodinu potká nečekaný výdaj, je to vždycky trochu průšvih. Třeba když všichni najednou potřebujeme zubaře, vyjde na několik tisíc. Zaplatíme to, ale musíme ušetřit na jídle nebo si odpustit boty. Očkování proti klíšťové encefalitidě a meningokoku jsem dětem nedávno musela odepřít.“

Minimální důstojná mzda

Aby bylo možné situaci lidí jako je Anna lépe popsat, vyvinula nezávislá a neformální platforma expertů a expertek z veřejných a vědeckých institucí, odborů a neziskových organizací nový nástroj tzv. minimální důstojné mzdy. Vychází ze zahraničních předloh tzv. living wage, tedy „mzdy vystačující k vyžití“, které adaptuje do českého prostředí. Pokouší se vyčíslit, jak vysoký by měl na základě aktuálních cen za běžné výdaje být alespoň příjem, aby je z něj pracující byli schopni pokrýt. Měl by tak jim a jejich domácnostem zajistit skromný, ale důstojný materiální standard a tím pádem také určitou ekonomickou jistotu a pocit plnohodnotného člena společnosti, který není nijak vylučován tím, že si nemůže některé obvyklé věci dovolit, byť normálně pracuje. Počítá se standardními výdaji v následujících osmi kategoriích: bydlení, stra-

Kateřina SMEJKALOVÁ je politoložka, pracuje jako vědecká pracovnice v organizaci Friedrich-Ebert-Stiftung

vování, oblečení a obuv, doprava, telekomunikace, zdraví a hygiena, volný čas a vzdělávání a úspory. Kde to bylo možné, vychází propočty z dostupných dat, oficiálních metodik či expertních doporučení. Položky nezahrnují náklady na jakékoliv zvláštní potřeby či záliby ani výdaje na nákladnější spotřebu, například mimořádně kvalitní, udržitelnou či lokální. Přesto minimální důstojná mzda pro Českou republiku při cenách za rok 2019 čítá 31 463 Kč hrubého, respektive 36 850 Kč hrubého pro Prahu (toto rozdělení si vynutily zejména výrazně vyšší náklady na bydlení v hlavním městě).

Více než polovina lidí je odměňována nedůstojně

Ačkoli je dokonce i takto vyčíslený pražský skromný standard pořád nižší než platná německá minimální mzda, která je aktuálně přes 40 000 Kč hrubého měsí-

Sondy Revue vám ve spolupráci s nadací

**FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG**

přináší seriál článků zaměřených na témata, o kterých se v ČR nediskutuje a nepíše.

ně, výpočet ukázal, že v České republice na minimální důstojnou mzdu dosahuje méně než polovina pracujících. Mediánová mzda, která pracující dělí podle příjmu přesně napůl, totiž v třetím kvartále roku 2019 dosahovala pouze 29 549 Kč. 170 tisíc lidí pobírajících minimální mzdu bude muset i po jejím zvýšení vyjít dokonce s méně než polovinou částky zaručující obvyčejný materiální standard, výrazně níže se pohybuje také tzv. nezabavitelné minimum, které ze mzdy zůstává 850 tisícům lidí v exekuci, daleko menší příjmy mají i důchodci nebo rodiče na rodičovské. Nejde přitom o žádnou abstraktní hru s čísly, toto dosud málo tematizované materiální strádání poměrně širokých společenských vrstev má dalekosáhlé individuální i celospolečenské důsledky. Zřejmě tím nejokřídlenějším je předlužování domácností a upadání do exekučních pastí, které ruší životy jednotlivců. Tím, že lidé ve svém stávajícím nastavení vyhánějí do šedé ekonomiky, poškozují i celé hospodářství, potažmo stát. Nejsklouvanějším vysvětlením, proč v roce 2017 bylo v Česku přes 850 000 lidí v exekuci a přes polovinu z toho ve vícečetných, což může spolu s jejich rodinnými příslušníky dělat přes dva miliony nějak dotčených občanů a občerek ČR, je nedostatečná regulace spotřebních půjček, případně chybějící finanční povědomí. Při takto masivním rozšíření problému je nutné jít k jeho opravdovému kořenu, tedy samotné motivaci lidí si nevhodně půjčovat – a tím jsou ve světle představených čísel bez pochyby zejména právě nízké mzdy.

Proč si lidé půjčují

Tuto interpretaci ostatně podporuje i průzkum Medianu pro server Alarm, ze kterého vyplývá, že si lidé nejvíce půjčují na splácení závazků, jakými je placení nájmu, energie či telefonu, a také na velké spotřebiče do domácnosti, jako je pračka či lednička. Vzhledem k tomu,

že se u těchto kategorií výdajů jedná o opravdové životní nezbytnosti, je nutné konstatovat, že pravým důvodem půjčování si není v první řadě samotná dostupnost půjček, nýbrž to, že lidé očividně nevystačí se svými příjmy k jejich zaplacení bez nutnosti si půjčovat. Tím jsou i veškeré debaty o snadnějším oddlužení pouhým kurýrováním symptomů a ani zpřísnění podmínek pro spotřebitelské úvěry či lepší pochopení úskalí půjček nezmění nic na primární příčině zadlužování. Pokud se člověku rozbi- je pračka a nemá na novou, jako to v roce 2018 bylo skoro u čtvrtiny českých domácností, které by neměly na neočekávaný výdaj ve výši 10 700 Kč, sebelepší finanční gramotnost je druhořadá.

Zadlužování vedoucí často do dluhové pasti však není jedinou neblahou strategií jak se vyrovnávat s chybějícími penězi. Velmi rozšířená je v českém kontextu také přijímání forem práce, které sice krátkodobě přinesou díky nižším odvodům více peněz, například pracovat jako falešná OSVČ, dlouhodobě jsou ale právě kvůli tomu pro pracující nevýhodné, protože nezakládají právo na rodičovskou, nemocenskou či důchod. Různé formy přivýdělku tvoří jednu z dalších „strategií přežití“. Její negativa jsou nasnadě: lidem chybí potřebný odpočinek a volný čas, který by mohli trávit s rodinou, přáteli, nějakým koníčkem či občanským angažmá, což může dlouhodobě negativně působit na jejich zdraví, mezilidské vztahy, ale i stav demokracie.

Na čem se nejvíce šetří

Jistě nejrozšířenějším způsobem jak vyjít s nízkou mzdou, je všemožné šetření. Je zřejmé, že některé položky rozpočtu jsou bezprostředně zbytečnější, a tak se typicky šetří na odpočinku, kultuře a vzdělávání, ale taky všemožných formách prevence od zdravotní až po placení pojištění nebo odkládání úspor. Mnohdy se také upřednostňuje nízká cena místo dražší kvality, což ale může být v dlouhodobé perspektivě nákladnější a lidem s nízkými příjmy dál komplikovat život, protože méně kvalitní

produkty mají kratší životnost, a musí tak být častěji obměňovány. Také to může mít dlouhodobé důsledky pro zdraví či životní prostředí, protože ani podle těchto kritérií se chudý zákazník rozhodovat nemůže. Může též docházet k upřednostňování nekvalitních levných věcí z nadnárodních řetězců na úkor podpory dražší domácí výroby, což má v konečném efektu opět neblahý dopad na českou ekonomiku.

V napjatém rozpočtu také není prostor pro zvláštní potřeby, zdravotní či jiné, nebo drobné radosti pro sebe či blízké.

Nutnost uplatňovat všechny tyto strategie přežití s nízkými mzdami je frustrující a vyčerpávající záležitost, která stojí čas i energii, které by mohly být investovány smysluplněji – do odpočinku a péče o vlastní zdraví (jehož selhávání později zaplatíme ze solidárních systémů všichni), ale třeba i do péče o děti. Silná statistická souvislost mezi sociálním původem a úspěchem ve vzdělávání, kterou se nám v Česku dlouhodobě nedaří zvrátit, nemá co dočinění jen s tím, že nízkopříjmoví rodiče si pro své děti mnohdy sotva mohou dovolit něco nad rámec pouhé školní docházky, jako jsou kroužky, doučování apod. Jde také o to, že nervózní, vyčerpaní nebo rovnou kvůli neustálé práci nepřítomní rodiče dětem nemohou dát ani tolik potřebnou nefinanční podporu, kterou je předčítání či pomoc s úkoly. Proti tomu, jak za neúspěch ve vzdělávacím systému způsobený nedostatečnou kapacitou vytížených rodičů dítě podporovat později nepřímou zaplatí celá společnost, existuje i zcela přímočaré doplázení všech na nízké mzdy, a to ve formě sociálních dávek doplňujících nedostatečný příjem (jako jsou např. dávky na bydlení).

Společenské důsledky nízkých mezd jsou však ještě širší. Mají totiž nepřímý vliv také na politické postoje lidí, jejich důvěru ve veřejné instituce i to, jak se stavějí k velkým výzvám, před kterými stojíme, jako jsou digitalizace, stárnutí společnosti, klimatická krize nebo přirostující se geopolitické konflikty. Že neustálá ekonomická nejistota zrovna nepřispívá k optimismu, stabilitě a soudržnosti společnosti, je zřejmé. Boj za vyšší mzdy se tedy zcela očividně týká všech, i když třeba sami mají v peněženice dostatek. Je bojem za stabilitu a pospolitost společnosti a její schopnost zvládat problémy, které ji potkají. Minimální důstojná mzda je novým argumentem do existující debaty a nástrojem, který může být v tomto boji užitečný.